

Tal vid minnesstund för Jan Myrdal

Jan Myrdal tyckte inte om ceremonier kring döda människor. Sådant fann han oförnuftigt. Förnuftigt, menade han, det vore att utan några som helst anordningar bara se till att kroppen på något sätt kom i jorden. "Vi har väl en hälsovårdsnämnd..." Förnuftet satte han högt, och det bör vi också göra i hans efterföljd.

MEN förnuft är en sak och en annan sak är vänners och efterföljares önskan att i tacksamhet få minnas.

Alltså är vi här, *inte* för att hedra den döde Jan Myrdal och hans förgängliga stoft, utan för att för vår egen skull få minnas den levande Jan Myrdal sådan han var och sådan han lever vidare i sitt verk.

Och varför just här? Jan var ju kosmopolit. I och för sig hade vi kunnat samlas varsomhelst för att minnas och arbeta vidare med arvet efter honom. Så ses vi ju i Varberg...

Men här är han nu begravd och vi kan börja med att söka hans "rötter" just i den här trakten. Som vi vet växte han i hög grad upp hos sina farföräldrar. Hos dem fann han sina egentliga föräldrar. Från den här trakten kom hans farfar, som senare kunde kalla sig "godsägaren Gustaf Pettersson". Han var född här i tämligen enkla förhållanden, och arbetade sig uppåt och framåt. Jan unnade honom hans framgång och triumf, även om de båda tänkte olika politiskt.

Den här vackra gravplatsen såg Jan som en del av farfaderns triumf. Här är de begravda, farfadern och den älskade farmodern. Och nu också Jan och hans hustru och trogna följeslagare genom livet, Gun Kessle. Det är dem båda vi minns i dag – och deras verk. Gun var ju i högsta grad kulturperson i sin egen rätt, konstnär, fotograf med mera. Hon borde ha en egen minnesstund. Det får de ombesörja som särskilt förvaltar hennes verk. Men hon betydde också oändligt mycket för Jans verk som ständig samtalspartner, illustratör, medhjälpare, kritiker...

I dag är Jan i fokus.

Personen Jan Myrdal lärde jag känna sent i livet. Andra har känt honom tidigare och mer personligt. Mot slutet blev han ibland trött och missmodig – som vi alla. Men nu vill jag peka på några tillfällen när han var glad och odelat positiv.

Första gången jag mötte honom var vid min disputation om hans Barndomsböcker. Förödande kritik hade jag väntat mig – Jan Myrdal skrev mycket om hur förkastlig den s.k. litteraturforskningen var. Men han överraskade ofta. Den gången var Jan Myrdal glad, glad som ett barn som fått en godispåse. Han skrev ju inte för att få beröm, men jag tror faktiskt att det gladdade honom att se att han kunde läsas och uppskattas även inom kretsar han i grunden föraktade. Han ville ju **nå ut** med sitt budskap. Kunde han på det sättet också bli läst så...

Andra gången var på Jans och Guns gemensamma 140-årsdag i Skinnskatteberg. Dominerande intryck var: Vilken mängd prominenta gäster! Så många personliga vänner! Vilket personligt inflytande! Och där och då fick jag för första gången se BIBLIOTEKET! Stolt och lycklig

demonstrerade Jan garaget som huvudavdelning, konsten i det forna hönshuset. Fanns det någon snickarbod? Det var i alla fall många hus, fulla med böcker, tidskrifter, konst.

Så kom bröllopet med Andrea, där som bekant Lasse Diding föreslog ett sällskap, inte till Jans personliga fördel utan ett som skulle förvalta hans verk och idéer. Glad blev Jan och mycket belåten med allting i och omkring Sällskapet. Donationen av biblioteket var ett uttryck för detta.

Litet gnissel blev det väl innan allt kom på plats, men nästa stora högtid kom när biblioteket var klart på Snidaregatan. Då var det fest och Jan var helt och odelat lycklig! Här kunde han fortsätta sitt arbete.

Därmed över till detta stora livsverk som lever, som vi har kvar, som vi är så tacksamma över.

Biblioteket, monumentet över Jans nästan omätliga kunnande. Vad kunde han *inte*? Vi minns med tacksam bävan hur man kunde ställa en enkel fråga till Jan, och hur han då, utan någon som helst tvekan, kunde utreda saken, vad det än gällde. "Ja som du säkert minns så står det om detta i..." Nähä, inte mindes man det! Det var något som man inte hade en aning om. Men vad man kunde få lära!

Inte minst om hans intellektuella principer. Inget löst tyckande. Det var fakta, och belägg för fakta, som gällde. "Gå till läggen!" Och för att analysera en aktuell situation, när någon tycktes sväva på målet om tidigare ståndpunkter då kom ett kärvt: "Det är alltid nyttigt att minnas vem som sade vad." Som bekant är maningen fortfarande synnerligen relevant, inte minst i politiken.

En sådan intellektuell hederlighet är ju tyvärr en bristvara i vår tid. Så mycket större skäl att ta vara på och föra vidare också denna del av den levande Jan Myrdal! Dessutom står ju böckerna, läggen, där att brukas av den som vill. Låt oss använda dem flitigt!

Biblioteket och de intellektuella principerna var Jan Myrdals verktyg när han skrev. För det är ju i det han själv skrivit som han verkligen lever. Vi vet att han skrev hela livet, sedan tonåren. Vad ville han med det?

Medvetandegöra sig själv och oss andra. Söka fakta, berätta för andra. Så här är det. Vad fann han? Jo, att människor i alla tider och samhällen förtryckts och plågats. Gärna citerade han Brandes, ungefär: "det finns alltid tillräckligt många som har kommit i kläm". Rika har stått/står mot fattiga, mäktiga mot svaga etc. Detta var han själv medveten om redan som mycket ung och genom att berätta, visa etc hoppades han också kunna förändra.

En av de verkligt stora litterära författarna var han, men hans politiska engagemang, för de förtryckta mot förtryckarna, var den röda tråden genom allt han skrev, vilken genre han än valde. Han trodde på ordets makt. Han ville ju gärna tro att människor är förnuftiga, i stånd att se och förändras.

Visst kunde han misströsta. Ett exempel ur någon Skriftställning: Han och Gun står och ser några som går över sjön trots varningar om svag is... ”de drunknar inte, de dränker sig”. Så såg han dem som inte ville lyssna.

Medvetandet gör oss ansvariga är titeln på en samlingsvolym Skriftställningar från femtio år. Men titeln kan ses som en sammanfattning av Jan Myrdals budskap, riktat till honom själv och andra. Det handlar om självrannsakan och en rannsakan av oss alla, mäktigare och mer uppfordrande än de flesta predikningar – jag har hört många! - och profeter.

Som en gammaltestamentlig profet framstod han ibland. Läst dem hade han förstås, och hans budskap var detsamma som deras: kravet på rättvisa och rättfärdighet, ofta, kanske oftast, i strid mot etablerade makthavare. Populär blir inte den som ifrågasätter etablissemang. Det gällde både profeterna och Jan Myrdal.

Ansvar. *Samtida bekännelser av en europeisk intellektuell* handlar om just detta. Utgångspunkt är en av Jans privata erfarenheter. Han visste men handlade inte. Han vidgade perspektivet till att omfatta oss alla. Vi vet och vi bombarderas dagligen med ovedersägliga fakta om en redan närvarande världskatastrof, svält, upprustning, krig, miljöförstöring, som i första hand drabbar just de redan mest utsatta. Om vi vet men inte handlar, är vi inte ”medvetandets bärare. Vi är förnuftets fnask”. Så slutar boken, i djup misströstan över vad förnuft och insikt förmår uträtta.

Dock: även om Jan Myrdal kunde misströsta någon gång så gav han inte upp. Och jag tror att vi bäst kan visa vår tacksamhet över hans liv och gärning genom att genom att inte bara minnas, utan genom att efter förmåga gå i hans fotspår. Läsa, tänka, tala, propagera. Ordets makt trodde han på.

Slutar med – en psalm! Till Jan Myrdals storhet hörde hans religiösa tolerans. Han var på intet sätt vare sig kristen eller troende, tvärtom. Han kunde finna en del av oss inskränkta och trångsynta. Men när det gällde det gemensamma målet: en bättre värld, då godkände han gärna, oavsett ursprunglig utgångspunkt, var och en som han fann redligen arbeta.

En psalm alltså, en kampsång som jag tror är i Jans anda:

”Sjung om den rätten
Som ser bakom lögnens fiktioner,
Tystar tyrannen
Och fåfängans alla schabloner.
Rättfärdighet står emot passivitet,
Rättvisans kamp för miljoner”